

FOLKLORUN ƏDƏBİYYATIN VƏ FƏLSƏFİ FİKRİN YARANMASINA TƏSİRİ -QARABAĞDAN TOPLANMIŞ MƏTNLƏR ƏSASINDA-

Aynur Qəzənfərqızı*

-Mündəricat-

1. Giriş
2. Folklor Mətnlərinin Ədəbiyyatda İşlənmə Formaları
3. Yazılı Ədəbiyyatda İşlənmiş Qarabağ Folklor Örnəkləri
4. Nəticə

[Özet]

Qarabağ ən qədim yaşayış məskənlərimizdən biridir. Burada yaranmış folklor mətnləri də istər formaca, istər janrca, istərsə də məzmunca müxtəlifdir. Xüsusilə 19-cu əsrdə millətlərin özünü tanıması və idrak etməsi ilə yazılı ədəbiyyatda folklor mətnlərinə müraciətin çoxaldığı bir vaxtda Qarabağda yayılmış folklor mətnlərinin yazılı ədəbiyyatda istifadə edilməsinin səbəbi də məhz bu müxtəliflikdir. Qarabağda yayılmış miflər, nağıllar, əfsanələr, atalar sözləri, bayatılar yazılı ədəbiyyatda bəzən dəyişdirilərək, bəzən isə olduğu kimi istifadə edilmişdir. Qarabağ folklor mühiti orada yetişmiş ziyalıların fəlsəfi fikirlərinin formalaşmasında da ciddi rol oynayır. Bunu da Qarabağlı ədiblərin əsərlərindən asanlıqla görmək mümkündür.

Bu tədqiqatın məqsədi Qarabağ bölgəsində yayılmış folklor mətnlərinin yazılı ədəbiyyatda istifadə məqamlarını və şəkillərini araşdırmaqdır. Qeyd edək ki, araşdırmamız həm yazılı, həm də şifahi ədəbiyyatda mövcud mətnlərdən istifadə edilərək işlənmişdir. Daha öncə folklor və yazılı ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi haqqında araşdırmalar aparılsa da, məqaləmiz məhz Qarabağda yayılmış mətnlərin ədəbiyyatda işlənməsinə dair ilk elmi yazıdır. Bu məqalə özəlliklə, ədəbiyyatda işlənmiş Qarabağ folklor mətnlərini, ədəbiyyat və folklor janrlarının oxşarlığını araşdıran tədqiqatçılara yardımçı olacaq. Tədqiqat zamanı mətnlərin toplanması, araşdırılması və qarşılıqlı müqayisəsi metodlarından istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: Qarabağ folkloru, Folklor janrları, folklor, yazılı ədəbiyyat

1. Giriş

Folklor və yazılı ədəbiyyat bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olsa da, folklor mətnləri süjet, motiv baxımından çox vaxt yazılı ədəbiyyatın qaynağıdır. Yazılı ədəbiyyatdakı süjetlərin təməli əsasən şifahi xalq ədəbiyyatından alınmışdır. Çünki folklor insanlar tərəfindən uydurulmuş mətnləri tədqiq edir. Mövcud süjetlər o və ya bu şəkildə həyatı anladır. Buna görədir ki, tarix boyu bir çox şair və yazarımız öz əsərlərinin mövzunu folklorlardan almışlar. Məsələn, elə Nizaminin və Füzulinin “Leyli və Məcnun” əsəri bildiyimiz kimi, məşhur bir rəvayətdən alınmışdır (Qəzənfərqızı vs. 2014: 202). Kamal Abdullanın “Yarımcıq əlyazma”sında çağdaş milli şüurumuzda tarixin real dərki yerinə tarix haqqında obrazlı təsəvvürlər üstünlük təşkil edilərək əslində iki əks prosesin tarixin mifləşdirilməsi və mifin tarixləşdirilməsi proseslərinin izlənilməsinə imkan yaratmışdır (Abdulla,2012). Buradavurğulamaqistərdikki,dünyaədəbiyyatındafolklorunənçoxmif janrınamüraciətedilmişdir.Əslində,“mifinədəbiyyatdakikəksiyazarın gerçəkdənmövcudolmayan,ancaqgerçəklikləqidalananvəxəyalının məhsuluolanbirdildənyaranır”(Garipervs.,2012:32).Mifolojiarılıqla rinsanınzehnidünyasındasimvolikmənadaşıyırlar.Bunagörədə“mifdə əinsanınmaddivəmənavihərtərəfliəksimövcuddur”(Dağ,2017:66). Dünya ədəbiyyatında ən çox mif janrına müraciət etsə də, Azərbaycan ədəbiyyatında folklorun bir çox janrlarına müraciətin şahidi oluruq.

Ümumiyyətlə, yazılı ədəbiyyatda folklor mətnlərinin kütləvi şəkildə istifadəsinə 19-20- ci əsrlərdə başlanmışdır. Folklorla yazılı ədəbiyyatın yaxınlığı bir də milli özünə qayıdıyla bağlıdır. Repressiyadan sonra aradan keçən 30-35 illik fasilə və 1960-cı illər nəslinin ədəbiyyata gəlməsi ilə vəziyyət dəyişdi. Milli oyanış, milli özünüdərk 1970-80-ci illər ədəbiyyatının əsas aparıcı

ideologiyası oldu. Xalqın mənəvi sərvətini yazılı ədəbiyyata gətirərək milli yönümlü ədəbiyyatın yaranmasına da təkan verildi (Qəzənfərqi, 2022: 76).

2. Folklor Mətnlərinin Ədəbiyyatda İşlənmə Formaları

Yazılı ədəbiyyatda folklor mətnlərinə müraciətin iki forması vardır: *1. Müəllif folklordan aldığı mətnin orijinallığını pozmur, olduğu kimi saxlayır, 2. Müəllif folklor mətninin məğzini yazdığı əsərə uyğun dəyişdirir* (Bayat, 2012: 356).

Orijinallığı pozulmayan mətnlər əsasən əsərlərin içərisində bir fraqment şəklində olur. Olduğu kimi verilən janrlar içərisində ən çox atalar sözləri, məsəllər, lətifələr bir çox hallarda miflər və nağıl-dastanlardır. Yazıçılar bu örnəklərin motivlərinə toxunmur, dəyişiklik etmirlər. İkinci növ müraciət isə əsasən yazıçıların folklor mətninə subyektiv yanaşması nəticəsində dəyişikliklər edərək işlədilir. İkinci növ müraciət bəzən yenidən folklorlaşa bilir. Xalq mətnin orijinal vəziyyətini unudaraq müəllifin müdaxilə etdiyi vəziyyətini yadında saxlayır. Məsələn, M.Təhmasibin Sovetlərin öz ideologiyalarına uyğun şəkildə dəyişdirdiyi Koroğlu dastanı xalq arasında məşhurlaşdı, orijinal variantı isə unuduldu (Təhmasib, 1969).

3. Yazılı Ədəbiyyatda İşlənmiş Qarabağ Folklor Örnəkləri

Qarabağ ən qədim yaşayış məskənlərimizdən biridir. Burada yaranmış folklor mətnləri də istər formaca, istər janrca, istərsə də məzmunca müxtəlifdir. Xüsusilə 19-cu əsrdə millətlərin özünü tanıması və idrak etməsi ilə yazılı ədəbiyyatda folklor mətnlərinə

müraciətin çoxaldığı bir vaxtda Qarabağda yayılmış folklor mətnlərinin yazılı ədəbiyyatda istifadə edilməsinin səbəbi də məhz bu müxtəliflikdir. Qarabağda yayılmış miflər, nağıllar, əfsanələr, atalar sözləri, bayatılar yazılı ədəbiyyatda bəzən dəyişdirilərək, bəzən isə olduğu kimi istifadə edilmişdir. Yazılı ədəbiyyatda folklor mətnlərinə müraciət xüsusilə, milli özünüdərk axını gücləndikdə kütləviləşir. 19-cu yüzildə dünya millətlərinin “milliləşmə” uğrunda apardıqları mübarizə Azərbaycan yazıçılarından da yan keçməmişdir. Ədiblər ədəbiyyata folklor mətnlərini gətirərək çatdırmaq istədikləri fikri daha tez və daha kəsdirmə yoldan edirdilər. N.Vəzirov, Ə.Haqverdiyev, Y.V.Çəmənşəminli, Ü.Hacıbəyli bu durumdan məharətlə istifadə etmişdir.

Qarabağ mühitində yetişən Molla Pənah Vaqif aşiq şeir şəkillərində olduqca gözəl əsərlər yazmışdır. O bir-birindən uğurlu gəraylı, qoşma, müxəmməsləri xalq üslubunun şirinliyi ilə yazılı ədəbiyyatın subyektiv yanaşmasını birləşdirərək bədii ədəbiyyatda əks etdirməyi bacarmışdır (Vaqif, 2004). Yaşadığı mühitin folklor hadisələrini əsərlərində canlandıran bir digər şairimiz Xurşidbanu Natavandır. Onun şeirlərində yuxu görmə motivi, nəzir vermə, göz dəyməsinə inam, bulaq başında qızların su gətirməsi və s. kimi bir çox motivlərdən istifadə edilmişdir: “Duş gördüm ki, gəlibsən külbeyi-ehzanıma/ Ol zaman nəzir elədim canı-dilim qurbanə mən” (Xurşidbanu, 2004: 21) misrasında iki önəmli folklor hadisəsi (yuxugörmənin xəbər mahiyyəti daşması, nəzir verməklə şükran hissəninə bildirilməsi) öz əksini tapmışdır.

Artıq vurğuladıq ki, folklor materiallarından ədəbiyyatda geniş istifadəyə 19-cu yüzildən başlanmışdır. Məsələn, N.Vəzirov “Sonrakı peşmançılıq fayda verməz” (2005: 42), “Daldan atılan daş topuğa dəyər”(2005: 24), “Adı var özü yox”, “Nə əkərsən,

onu biçərsən” (2005: 183), “Yağışdan çıxdıq yağmura düşdük” (2005: 79) və s. atalar sözlərini əsər adı kimi istifadə etmişdir. Bu atalar sözlərini İlkin Rüstəmzadənin 2012-ci ildən 2018-ci illərdə Qarabağdan toplayıb nəşr etdirdiyi 10 cildlik “Qarabağ: folklor da bir tarixdir” kitabının bütün cildlərində görmək mümkündür (Rüstəmzadə, 2012–2018). Bunu Qarabağın başqa məşhur dramaturqu Ə.Haqverdiyev də tətbiq etmişdir. Onun “Yeyərsən qaz ətini, görərsən ləzzətini” (2005: 27) əsəri də öz adını atalar sözlərindən almışdır. Bu atalar sözləri Qarabağda geniş yayılmış, xalq tərəfindən intensiv şəkildə işlədilmişdir. Ümumiyyətlə, Ə.Haqverdiyev Qarabağda yayılmış mif, lətifə və s. folklor mətnlərindən məharətlə istifadə etmişdir. Özəlliklə Pir (2005: 165), “Şəbih” (2005: 163), “Şeyx Şəban” (2005: 179), “Seyidlər ocağı” (2005: 230) kimi hekayələrin Qarabağda geniş yayılmış pirlər və ocaqlar haqqında mətnlərin (Rüstəmzadə, 2012: 72–136. Rüstəmzadə, 2012a: 54–91) təsiri ilə yazıldığını görmək mümkündür. Bu əsərlər tənqid edilmək məqsədilə yazılsa da, biz mətnlərin içərisində xalqın inanc sisteminin, gündəlik məişətinin, xalq arasında yayılmış rəvayət, lətifə, nağıl–dastanların izini açıq aydın görürük. Bu da yazarın yetişdiyi mühitin təsirində qaldığını göstərir. Qarabağ mühiti folklor materialları ilə o qədər zəngindir ki, istər–istəməz yazarların bu mətnlərə müraciət etməsi labüd hal almışdır. Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatını və hətta kinosunu bəzəyən ən şah əsərlər arasında məhz Qarabağdan yetişmiş yazarların qələmindən çıxmış pyes, libretto, opera, dram, hekayə və sairədir. Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan”, “O olmasın bu olsun” musiqili komediyaları daha sonra kinofilm şəklində çəkilmişdir. Burada yazıçı qədim xalq adəti olan qız bəyənmə, qızqaçırma, bəy–xan–naib münasibətini öz şərhilə təsvir etməklə bərabər həm də çox məşhur bir süjeti dəyişərək olduqca uğurlu bir addım atmışdır. “O olmasın bu olsun” əsərində Gülnaz və

Rustam bəyin qarşılıqlı oxuduqları “Qızım sənə yaylıq alım – al dədə qurbanın olum/ Qızım sənə başmaq alım – al dədə qurbanın olum/ Qızım səni ərə verim – yox dədə qurbanın olum” (2005: 250–251) mahnısının orijinal variantı xalq arasında “Qızım sənə yaylıq alım – yox dədə qurbanın olum/ Qızım sənə başmaq alım – yox dədə qurbanın olum/ Qızım səni ərə verim – ver dədə qurbanın olum” (Qəzənfərqızı, Özəl arxiv) şəklindədir. Yaxud “Arşın mal alan” əsərində “bir nəfər molla, üç manat pul, bir kəllə qənd, şütt–tamam, vəssalam” (2005: 307) misraları da xalq arasında geniş yayılmış “evlilik təklifi”dir ki, yazar süjeti olduğu kimi əsərinə daxil etmişdir. Bunlarla yanaşı Ü.Hacıbəyli “Əsli və Kərəm” (2005: 82), “Koroğlu” (2005: 174) “Rüstəm və Söhrab” kimi dastanları musiqili komediya şəklində yazmaqla yanaşı, həm də Qarabağda geniş yayılmış iki folklorik obraz Natəvan və Şah Abbas haqqında da əsər yazmışdır. Natəvan sonuncu Qarabağ xanı İbrahim xanın varisidir, şairdir. Şah Abbas Səfəvilərin hökmdarıdır. Qarabağda hər iki obraz haqqında kifayət qədər rəvayət və lətifə mövcuddur. Məsələn, “Şah Abbas və Kəlniyyət” (Rüstəmzadə, 2013: 258), “Şahım ayaqyolundakı söz” (Rüstəmzadə, 2012: 376), “Şah Abbasla bərəçi” (Rüstəmzadə, 2012: 340) lətifələri, “Şah Abbas və üç cavan” (Rüstəmzadə, 2013: 203), “Şah Abbas və vəziri” (Rüstəmzadə, 2013: 91) rəvayətləri, “Şah Abbasla naxırçı qızı” (Rüstəmzadə, 2012a: 266), “Şah Abbasla dərvişlər” (Rüstəmzadə, 2012a: 311), “Şah Abbas və oğrular” (Rüstəmzadə, 2012: 232), “Şah Abbas və üç bacı” (Rüstəmzadə, 2012: 233), “Şah Abbasla bostançı” (Rüstəmzadə, 2012: 236), “Şah Abbasla soyğunçular” (Rüstəmzadə, 2012: 243) nağılları və s. geniş yayılmışdır. Xalq arasında Xurşidbanu Natəvan haqqında yayılmış mətnlər daha çox alicənab, düşüncəli, vicdanlı biri olmasından bəhs edir (Qəzənfərqızı, şəxsi arxiv). Haqlarında lətifə, nağıl, rəvayət qoşulmuş bu iki obrazı öz əsərində

birdəşdirməklə yazar folklorun yardımını ilə şair-hökmdar qarşılılaşmasını gerçəkləşdirmişdir.

Qarabağda yetişmiş bir digər yazarımız Y.V.Çəmənzəminlidir. Onun da əsərlərində kifayət qədər folklor materiallarına müraciət var. Xüsusilə, “Qızlar bulağı” romanı (Çəmənzəminli, 2005) qədim atəşpərəstlik-Zərdüştlük inancı haqqındadır. Burada bir qız öz atası və qardaşı tərəfindən evlilik təklifi alır və bu o dövr üçün adətdir, törədir. Qız isə törəyə qarşı çıxaraq bunu istəmir və hadisələr axını başlayır. Bu süjet məşhur “Qılıcanın nağılı”nı xatırladır. Nağılda da ata ölmüş arvadının yerinə qızına aşiq olur, onunla evlənmək istəyir, ancaq qız atasını istəmir və evdən qaçır, hadisələr elə gətirir ki, o gedib şahzadə ilə evlənir (Qəzənfərqi, Şəxsi arxiv).

Burada bir haşiyəyə çıxıb qeyd etməliyik ki, Qarabağ mühitindən onlarla müəllif öz əsərlərində folklor mətnlərinə müraciət etsə də, biz özəlliklə 18-19-cu yüzillərdə yazmış ədiblərə müraciət etdik. Bunda məqsədimiz dünyanın hər yerində yaygın olan folklor mətnlərinə müraciət edilən 19-20-ci yüzillərdə bu tendensiyanın ölkəmiz ziyalıları tərəfindən də olduqca peşəkar səviyyədə aparıldığını göstərməkdir.

4. Nəticə

Qarabağ qədim mədəniyyət beşiyidir. Burada minillərin ağuşundan süzülüb gəlmiş kultür, tarix var. Bu dərinlikdə kultürün bədii əsərlərdə öz əksini tapmaması mümkün deyil. Hər bir yazar yetişdiyi mühitin təsiri ilə formalaşır. Başdan-ayağa folklor, qədim mədəniyyət ilə zəngin Qarabağ mühiti də yazarlara təsir etməyə bilməzdi. Qarabağdan folklor mətnlərindən özəlliklə rəvayət, atalar sözləri, lətifələr, nağıl və dastanlar bədii

ədəbiyyatda öz əksini tapmağı bacarmışdır. Folklor mətnlərinə müraciətlə yazılmış əsərlərin ədəbiyyat tariximizdə öz yerini qızıl hərflərlə yazıb göstərməsi bir daha xalqın təfəkküründən süzülüb gəlmiş mətnlərin mükəmməlliyindən xəbər verir. Bu mətnlərə müraciət edən yazarlar öz əsərlərini ölməzlik zirvəsinə çatdıra bilməmişlər. Bunun ən böyük səbəbi əsərlərdəki süjet və motivlərin xalqa doğma olması və xüsusi bir maraq ilə oxunmasıdır.

[ABSTRACT]

**INFLUENCE OF FOLKLORE ON THE
CREATION OF LITERATURE AND
PHILOSOPHICAL THOUGHT
-BASED ON TEXTS COLLECTED FROM
KARABAKH-**

Aynur Qazanfarqizi(Khazar University)

Karabakh is one of our oldest settlements. The folklore texts created here are also diverse in terms of form, genre, and content. Especially in the 19th century, when the appeal to folklore texts in written literature increased due to the recognition and understanding of nations, this diversity is the reason for the use of folklore texts spread in Karabakh in written literature. Myths, tales, legends, and proverbs spread in Karabakh were sometimes changed in written literature, and sometimes used as they were. The folklore environment of Karabakh also plays a significant role in the formation of the philosophical ideas of intellectuals who grew up there. This can be easily seen from the works of Karabakh writers.

The purpose of this study is to investigate the points and types of folklore texts that are common in the Karabakh region in written literature. It should be noted that our research was developed using existing texts in both written and oral literature. Although earlier studies were conducted on the interaction between folklore and written literature, this article is the first scientific paper on the literary processing of the texts spread in

Karabakh. This article will be especially helpful to researchers who study Karabakh folklore texts developed in literature, and the similarity of literature and folklore genres. During the research, the methods of collecting, examining and mutual comparison of texts were used.

KeyWords: Karabakh folklore, Folklore genres, folklore, written literature

[Ədəbiyyat]

- ABDULLA, Kamal. (2012). *Yarımçıq əlyazma*. Bakı:Mütərcim
- BAYAT, Füzuli. (2012). *Folklor dərsləri*. Bakı:elm və təhsil.
- ÇƏMƏNZƏMİNLİ, Yusif Vəzir. (2005). *Əsərləri*. 3 cildə, 3-cü cild. Bakı: Avrasiya Press.
- DAĞ, Pınar. (2017). "Yer Demir Gök Bakır Ve Ölmez Otu Romanlarındaki Mitik Ögeleri Kahramanın Yolculuğu Bağlamında Okuma Denemesi". *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Modern Turkish Literature Researches*. Ocak-Haziran c.9. sayı:17 s.65-87.
- GARİPER, Cafer ve KÜÇÜKCOŞKUN, Yasemin. (2012). "Mit ve Roman Üzerine Kısa Bir Bakış". *Bizim Külliye*. 51. Sayı. 34-39.
- HACİBƏYLİ, Üzeyir. (2005). *Əsərləri*. Bakı: ŞərqQərb.
- HAQVERDİYEV, Əbdürrəhimbəy.(2005). *Əsərləri*. 2 cildə, 2-ci cild. Bakı: Lider Nəşriyyat.
- XURŞİDBANU, Natəvan. (2004). *Əsərləri*. Bakı: Lider Nəşriyyat.
- QƏZƏNFƏRQIZI Aynur. Şəxsi arxiv. Arxiv 2010-cu ildə Ağdamdan toplanmışdır.
- QƏZƏNFƏRQIZI, Aynur, ŞAMİL Əli. (2014). Nahçıvan Folklor Örneklərində Nizami Gencevi Eserlərinin İzleri". *Hikmet Yurdu*, C: 7, Sayı: 14, Temmuz-Aralık.
- QƏZƏNFƏRQIZI, Aynur. *Folklorşünaslığa giriş*. Bakı: Köhlən.
- RÜSTƏMZADƏ, İlkin, Fərhədov, Zəfər. (2012). Qarabağ: folklor da bir tarixdir. 10 cildə, 1-ci cild. Bakı: Elm və Təhsil.
- RÜSTƏMZADƏ, İlkin. (2012). Qarabağ: folklor da bir tarixdir. 10 cildə, 3-cü cild. Bakı: Elm və Təhsil.
- RÜSTƏMZADƏ, İlkin. (2013). Qarabağ: folklor da bir tarixdir. 10 cildə, 5-ci cild. Bakı: Zərdabi LTD.
- TƏHMASİB, Məhəmmədhusəyn. (1969). *Koroğlu*. Bakı: EA Nəşriyyatı.
- VAQİF, M.Pənah. (2004). *Əsərləri*. Bakı: ŞərqQərb.
- VƏZİROV, Nəcəf bəy. (2005). *Əsərləri*. Bakı: ŞərqQərb.

[한국어 번역본]

문학과 철학의 탄생에 끼친 민속의 영향 -카라바흐에서 수집된 텍스트를 바탕으로

아이누르 개젠페르그즈 (Aynur Qazanfarqizi)*

-차 례-

1. 서론
2. 기록문학에서 민속 텍스트들의 활용 형식
3. 기록문학에서 활용되었던 카라바흐 민속의 사례들
4. 결론

[한국어초록]

카라바흐는 우리의 가장 오래된 정착지 중 하나이다. 이곳에서 생성된 민속 텍스트는 형식, 장르, 내용 면에서 다채롭다. 특히 19세기에는 각 민족의 자기 인식 및 이해의 발달로 기록문학(written literature) 분야에서의 민속 텍스트 참조가 증가하였다. 이 시기 카라바흐에서 퍼진 민속 문학 텍스트들이 널리 활용된 이유는 바로 이 다양성 때문이다. 카라바흐에 퍼진 신화, 동화, 전설, 속담 등은 문학에서 기록된 원형 그대로 사용되기도 하고 변주를 거치며 사용되기도 했다. 카라바흐의 민속적 환경은 그곳에서 자란 지식인들의 철학적 사상을 형성하는데 중요한 역할을 했다. 이는 카라바흐 작가들의 작품에서 쉽게 볼 수 있다.

본 연구의 목적은 카라바흐 지역에서 퍼진 민속 텍스트들의 기록문학에서의 활용법 및 형식을 연구하는 것이다. 본 연구는 기록문학 및 구전 문학의 기존 텍스트를 연구 대상으로 삼았다. 민속과 문예의 상호작용에 대한 선행연구가 존재하나, 본 연구는 카라바흐에서 퍼진 텍스트들의 문학 활용법을 다룬 최초의 연구이다. 본 연구는 문학에서 활용된 카라바흐 민속 텍스트 및 문학과 민속 장르와의 유사성을 연구하는 연구자에게 특히 도움이 될 것으로 기대된다. 본 연구에는 텍스트의 수집, 연구 및 상호 비교 방법이 사용되었다.

주제어: 민속, 카라바흐 민속, 민속 장르, 기록문학

1. 서론

민속과 기록문학은 서로 상호작용하나, 구전 민속 문학은 종종 줄거리와 주제 측면에서 기록문학의 원천이다. 기록문학 줄거리의 기초는 주로 구전 문학에서 가져오게 된다. 민속학은 사람들이 만들어낸 텍스트를 연구하기 때문이다. 줄거리는 어떤 방식으로든 삶을 설명한다. 그러한 연유로 역사를 통틀어 많은 시인과 작가가 작품의 주제를 민속에서 가져왔다. 예를 들어, 아제르바이잔의 유명한 인물인 니자미 갠재비(Nizami Gəncəvi)와 뤼줄리(Məhəmməd Füzuli)의 작품 ‘레이리와 매즈눈’(Leyli və Məcnun)은 유명한 전설을 바탕으로 작성되었다(Qəzənfərqi, 2014: 202). 카말 압둘라(Kamal Abdulla)의 ‘미완성 원고’에서는 우리의 현대 민족의식 관점에서 역사에 대한 진정한 이해보다는 역사에 대한 구상적 아이디어가 선호되었다. 이는 사실 역사의 신화화와 신화의 역사화라는 과정을 가능하게 했다.(Abdulla, 2012). 여기서 세계 문학에서 민속의 신화 장르가 가장 많이 참고되었다는 점을 강조하고 싶다. 실제로 ‘문학에서 신화의 반영은 저자의 현실에 존재하지 않지만 상상의 산물의 언어로 만들어진다’(Gariper vs., 2012:32). 신화적 존재는 인간의 정신 세계에서 상징적 의미를 갖는다. 따라서 ‘신화에는 인간의 물질적-정신적 즉, 포괄적인 반영이 있다’(Dağ, 2017: 66). 여타 세계 문학에서는 신화 장르를 주로 참고하지만 아제르바이잔 문학에서는 다양한 민속 장르를 참고하였다는 점이 확인된다.

일반적으로 기록문학에서 민속 텍스트의 대규모 사용은 19세기와 20세기에 시작되었다. 민속과 기록문학의 친밀함은 민족적 자각(national self-return)과도 관련이 있다. 탄압 이후 30~35년의 공백기와 1960년대 문학이 도래하면서 상황이 달라졌다. 민족 각성, 민족적 자각은 1970~80년대 문학의 주요 이념이 되었다. 민족의 도덕적 부(富)를 문학으로 가져옴으로써 민족적 문학 창작 역시 장려되었다(Qəzənfərqi, 2022: 76).

2. 기록문학에서 민속 텍스트들의 활용 형식

기록문학에서 민속 텍스트를 활용하는 형식은 두 가지다: 첫째로 저자는 민속에서 가져온 글의 원천성(originality)을 침해하지 않고 그대로 유지한다. 둘째로 저자는 자신이 집필하는 작품에 맞게 민속 텍스트의 본질을 바꾼다(Bayat, 2012: 356). 원천성을 유지하는 텍스트들은 주로 작품 내에서 파편 형태로 존재한다. 원형 그대로 제시되는 장르 중 대부분은 속담, 래티페(lətifə1), 때로는 신화나 동화-서사시인 경우가 많다. 작가들은 이러한 작품들의 모티브를 다듬거나 변형하지 않는다. 두 번째 유형의 활용은 주로 작가들이 민속 텍스트에 주관적으로 접근한 결과 발생하는 변경 양식이다. 두 번째 유형의 활용은 때때로 다시 민속이 될 수 있다. 사람들은 텍스트의 원본을 잊어버리고 저자가 변경해서 사용한 형태를 기억한다. 예를 들어 매함매드히세인 태흐마시브(Məmmədhüseyn Təhmasib)는 소련이 자신들의 이념에 따라 바꾼 코로굴르 서사시(Koroğlu dastanı)로서 대중 사이에서 인기를 얻었고 원작은 잊혀졌다(Təhmasib, 1969).

3. 기록문학에서 활용되었던 카라바흐 민속의 사례들

카라바흐는 우리의 가장 오래된 정착지 중 하나이다. 이곳에서 생성된 민속 텍스트는 형식, 장르, 내용 면에서 다채롭다. 특히 19세기에는 각 민족의 자기 인식 및 이해의 발달로 기록문학(written literature) 분야에서의 민속 텍스트 참조가 증가하였다. 이 시기 카라바흐에서 퍼진 민속 문학 텍스트들이 널리 활용된 이유는 바로 이 다양성 때문이다. 카라바흐에 퍼진 신화, 동화, 전설, 속담 등은 문학에서 기록된 원형 그대로 사용되기도 하고 변주를 거치며 사용되기도 했다. 기록문학에서는 민속 텍스트들의 활용이 특히, 민족적 자각(national self-awareness)의 흐름이 강화되면서 대중화된다. 19세기의 ‘국유

1 아제르바이잔 민속 장르. 유머러스한 내용의 작은 사건이나 완전한 생각을 표현하는 문장.

화’(nationalization)를 위한 세계 국가들의 투쟁은 아제르바이잔 작가들에게도 영향을 미쳤다. 저자들은 민속 텍스트를 문학으로 가져옴으로써 전달하고자 하는 아이디어를 더 빠르고 간결하게 전하였다. 내재프 베이 배지로브(Nəcəf bəy Vəzirov), 유시프 배지르 체멘재민리(Yusif Vəzir Çəmənəminli), 위제이르 하즈베일리(Üzeyir Hacıbəyli)가 이 점을 잘 활용하였다.

카라바흐에서 자란 몰라 페나흐 와기프(Molla Pənah Vaqif)는 아스그 시 장르들을 잘 활용해서 아름다운 시들을 썼다. 그의 개라올르(gəraylı), 고스마(qoşma), 뭉햄매스(müxəmməs)들은 민속 양식의 달콤함과 기록문학의 주관적 접근 방식을 결합하여 문학에서의 반영을 가능하게 하였다.(Vaqif, 2004). 본인이 살던 당시의 환경을 자신의 작품에서 재현하는 다른 시인 중 한 명은 후르시드바누 나타반(Xurşidbanu Natavan)이다. 그는 시에서 꿈꾸는 모티브, 나쁜 시선으로부터 받은 악운에 대한 믿음 등 다양한 모티브를 활용하였다. ‘꿈속에서 나의 슬픔이 방으로 오는 것을 봤다/그때 나는 나 자신을 당신을 위해 바치면서 희생하기로 했다’(Xurşidbanu, 2004: 21) 앞의 문장에서 두 가지의 중요한 민속 현상이(소식을 전달하는 역할을 하는 꿈속 공간과 제물을 바침으로써 고마운 마음을 표현하는 것)이 반영되었다.

위에서 민속 텍스트들이 문학에서 본격적으로 사용된 시점이 19세기부터였다고 강조하였다. 예를 들어, 내재프 베이 배지로브(Nəcəf bəy Vəzirov)는 ‘나중의 후회해도 도움이 되지 않는다’(이미 잊지른 물이다, 2005: 42), ‘뒤에서 던진 돌은 발목을 찬다’(소 잃고 외양간 고친다, 2005: 24), ‘이름이 있어도 그 자신이 없다’(Adı var özü yox), ‘뿌린 대로 거둔다’(Nə əkərsən, onu biçərsən, 2005: 183), ‘비를 벗어나니 폭우를 맞았다’(여우를 피하려다 호랑이를 만나다, 2005: 79) 등의 속담을 작품의 제목으로 사용하였다. 이러한 속담들을 일킨 뤼스탐자대(İlkin Rüstənzadə)가 2012년부터 2018년까지 카라바흐에서 수집하여 출판한 10권의 ‘카라바흐: 민속도 하나의 역사다’라는 책의 각 권에서 찾아볼 수 있다(Rüstənzadə, 2012-2018). 카라바흐 출신 유명한 극작가인 애브딜래힘 베이 하그베르디예브(Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev) 역시 이를 자신의 작품에 적용하였다. 그의 ‘거위고기를

먹어야 그 맛을 알 수 있다'(If you eat goose meat, you will see its taste)라는 작품의 제목도 속담에서 따왔다(2005: 27). 이 속담들은 카라바흐에 널리 퍼져 사람들이 자주 사용한 것이었다. 전반적으로 보면, 하그베르디예브는 카라바흐에 퍼진 신화, 래티패 등의 민속 텍스트를 완벽하게 사용하였다. 특히, 피르²(Pir, 2005: 165), 새비흐(Şəbih, 2005: 163), 세이흐 사반(Şeyx Şəban, 2005: 179), 세이들래르 오자그(Seyidlər ocağı, 2005: 230) 같은 이야기들이 카라바흐에서 널리 알려진 피르에 대한 텍스트들(Rüstəmzadə, 2012: 72-136. Rüstəmzadə, 2012a: 54-91)을 바탕으로 집필되었음이 확인된다. 비록 이 작품들은 비판 목적으로 집필되었지만, 본문에서 사람들의 신앙 체계, 일상, 사람들 사이에 알려진 전설, 래티패, 동화-서사시들의 흔적을 분명히 볼 수 있다. 이는 작가가 자신의 성장 환경에서 영향 받았음을 보여준다. 카라바흐의 환경은 민속자료들이 너무 풍부하여 작가가 필연적으로 이러한 텍스트 자료들을 사용하지 않을 수 없었다. 오늘날 아제르바이잔 문학과 심지어 영화를 장식하는 가장 걸작인 작품 중에는 카라바흐 출신 작가들이 쓴 연극, 리브레토³, 오페라, 극, 이야기 등이 있다. 위제이르 하즈배일리(Üzeyir Hacıbəyli)의 '아르순 말 알란'(Arşın mal alan), '그것이 아니고 이것으로 하세요'(O olmasın bu olsun) 뮤지컬 코미디는 나중에 영화로 만들어졌다. 여기서 작가는 전통 민족 풍습인 예비 신부를 좋아하는 풍습, 신부를 납치하는 전통 등을 묘사하는 것과 동시에 유명한 장면을 교체하면서 일을 성공적으로 마무리했다. '그것이 아니고 이것으로 하세요'에서 주인공 귤나즈(Gülnaz, 딸)와 루스탐(Rustam, 아버지)이 서로에게 부르는 노래에서 '딸아, 너에게 수건 사 줄까-아버지, 사 주세요/ 딸아, 너에게 구두를 사 줄까?- 아버지, 사 주세요/ 딸아, 너를 시집보낼까?-아버지, 아니요'(2005: 250-251)의 원본은, 즉 민속에서 쓰이는 버전은 다르다. 원본에서는 '딸아, 너에게 수건 사 줄까-아버지, 사지 마세요/ 딸아, 너에게 구두를 사 줄까?- 아버지, 사지 마세요/ 딸아, 너를 시집보낼까?-아

2 사람들이 신성한 장소로 여기며 방문하는 곳

3 오페라, 오페레타, 가면극, 오라토리오, 칸타타, 뮤지컬 등 극적인 형태의 음악 작품에 쓰이거나 쓰이도록 계획된 텍스트, 즉 대본이다.

버지, 네 시집보내주세요’(Qəzənfərqiızı, Özəl arxiv)이다.

또한 위제이르 하즈배일리의 ‘애슬리와 캐렘’(Əsli və Kərəm, 2005: 82), ‘코로굴르’(Koroğlu, 2005: 174), ‘뤼스탐과 쇠흐랍’(Rüstəm və Söhrab) 같은 서사시들은 뮤지컬 코미디의 형식과 함께 카라바흐에서 널리 알려진 민속 창작물의 주인공 두 명인 나태반(Natəvan)과 사흐 압바스(Şah Abbas)와 관련해 창작되었다. 나태반은 마지막 카라바흐 칸인 이브라힘 칸(İbrahim xan)의 후계자이자 시인이다. 사흐 압바스(Şah Abbas)는 사파비 제국의 후손이다. 카라바흐에는 양 주인공에 대한 많은 전설과 래티페가 있다. 예를 들어, ‘사흐 압바스와 켈니예트’(Şah Abbas və Kəlniyyət(Rüstəmzadə, 2013: 258), ‘사흐 압바스와 3명의 젊은이’(Şah Abbas və üç cavan, Rüstəmzadə, 2013: 203), 사흐 압바스와 도둑들(Şah Abbas və oğrular(Rüstəmzadə, 2012: 232), ‘사흐 압바스와 3명의 자매’(Şah Abbas və üç bacı, Rüstəmzadə, 2012: 233) 등의 동화가 인기가 있다.

후르시드바누 나태반에 대한 이야기에서는 그가 주로 관대하고 사려 깊으며 정직한 사람으로 묘사되었다(Qəzənfərqiızı, şəxsi arxiv). 사람들이 래티페와 전설로 많이 재창조했던 이 인물을 작가가 자신의 작품에 가지고 왔고, 민속의 도움으로 작가는 시인과 통치자의 만남을 재현하였다.

카라바흐에서 성장한 또 다른 작가 한 명은 유시프 베지르 채맨제민리(Yusif Vəzir Çəmənəminli)이다. 그의 작품에서도 민속 텍스트가 많이 사용되었다. 특히, 그의 소설 ‘소녀들의 원천’(Qızlar bulağı, Çəmənəminli, 2005) 고대 조로아스터교 시대에 존재했던 신앙에 대해 이야기한다. 여기서 소녀는 아버지와 남동생에게 청혼 받으며 이는 당대의 풍습이었다. 소녀가 풍습을 반대하며 사건의 흐름이 시작된다. 이 장면은 유명한 ‘글르자의 동화’(Qıllicanın nağılı)를 떠오르게 한다. 이 동화에서도 아버지가 아내가 죽은 다음 자신의 딸에게 반한다. 그는 딸과 결혼하고 싶어하지만, 딸은 아버지와 결혼을 거부하고 집을 떠나게 된다. 결국 딸은 왕과 결혼하게 된다(Qəzənfərqiızı, Şəxsi arxiv).

여기에 덧붙여 카라바흐에서 성장한 다수의 작가가 자신의 작품에서 민속 텍스트를 활용했지만, 본 연구에서는 주로 18~19세기에 살았던

인물들의 창작만을 연구 대상으로 삼았다. 19~20세기 전 세계의 기록 문학에서 민속 텍스트를 활용하는 것이 주류 경향이었고 이 경향이 아제르바이잔에서도 전문적으로 수행되었음을 보여주는 것이 연구의 주된 목적이었다.

4. 결론

카라바흐는 고대 문화의 요람이다. 이곳에는 수천 년의 세월을 거쳐 내려온 문화와 역사가 있다. 이러한 깊이를 지닌 문화가 예술 작품에 반영되지 않는 것은 불가능하다. 모든 작가는 그가 성장한 환경의 영향에 의해 형성된다. 민속과 고대 문화가 풍부한 카라바흐의 환경 역시 작가들에게 영향을 미치지 않을 수 없었다. 카라바흐 민속 텍스트 중에서 특히 전설, 속담, 래티패, 동화 및 서사시가 문학에 반영되었다. 민속 텍스트를 활용해 창작된 작품들이 문학사에서 자기 자리를 황금 글자로 새겨넣은 것은 민중의 마음을 스쳐 지나간 문헌의 우수성을 보여준다. 이 텍스트들을 활용한 작가들은 자신의 작품을 불멸의 절정으로 끌어올릴 수 있었다. 그 가장 큰 이유는 작품 속 줄거리와 모티브가 민중에게 고유하여, 특별히 관심을 기울여 읽히는 대상이기 때문이다.